

Siyasi Parti Başkanı, “Sosyalizm ve Sanat” Makalelerinin Yazarı Ressam Namık İsmail

The Artist Namık İsmail, The Author Of “Socialism And Art” Articles,
The President Of Political Party

Güler BEK ARAT*

Öz

Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nde yöneticilik yapmış, eğitimci ve yazar kişiliği ile de tanınan ressam Namık İsmail, 1914 kuşağının önemli temsilcilerinden birisidir. 1918’de Şişli Atölyesi’nde hazırlanan eserlerin sergilenmesi için Berlin’e hareket eden sanatçı, savaşın sona ermesinin ardından Türkiye’ye dönmeyerek resim eğitimini burada sürdürmeye karar vermiştir. Namık İsmail’in Berlin’de bulunduğu yıllarda Almanya, siyasi bakımdan sıkıntılı bir dönemden geçmektedir. Geniş çaplı grevlerin başladığı, sosyalist hareketin yükselişe geçtiği bu dönemde, Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht’in başlattığı Spartakist hareket politik direnişin en etkili adreslerinden biri olmuştur.

Söz konusu gelişmelerin yaşandığı sıralarda; Almanya’ya öğrenim görmek, çalışmak ya da staj yapmak için gelen gençler, zamanla sosyalist akımların etkisinde kalarak 1918’de Berlin Kantstrasse, 8 numarada bir kulüp kurmuşlardır. Türk Kulübünün üyelerinden Namık İsmail, 1919’da kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi’nin başkanlığını yapmış ve partinin yayın organı olan Kurtuluş Dergisi’nde “Sosyalizm ve Sanat” başlıklı makaleleri kaleme almıştır. Tüm yaşamı boyunca sanatçıyı işçi, sanatı topluma hizmet olarak gören Namık İsmail, söylemleriyle “halkçı” bir ressam olarak görülmüştür. Makalede, sanatçının Berlin’de bulunduğu yıllara ve sonrasında yaşanan gelişmelere değinilmiş, sanatçının politik kimliği ile sanat görüşü arasında bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Namık İsmail, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi, Kurtuluş Dergisi, Sosyalizm ve Sanat.

Abstract

The artist Namık İsmail, known through his educationist and authorist personality and who has worked as an editor at State Academy of Fine Arts, is one of the most significant representatives of 1914 generation. The artist, who moved to Berlin for the exhibition of the art works prepared at Şişli Atelier in 1918, decided to perpetuate his artistic education by not returning to Turkey after the end of the war. In the years Namık İsmail was in Berlin, Germany passes through a turbulent period. In this period, where large scaled strikes have emerged and socialist movement has begun to rise, the Spartacist movement has been one of the most effective addresses of political resistance. During these so-called developments were experienced, the young who came to Germany for studying, working or doing internship established a club at Berlin Kanststrasse No. 8 in 1918 under the influence of socialist movements in time. Namık İsmail, out of the members of Turkish Club, worked as the president of Turkish Labour and Farmer Socialist Party and drew up the articles titled ‘Socialism and Art’ at Kurtuluş magazine which is a media organ of the party. Namık İsmail, who regarded the artist as a worker and art as a service to society during all his life, has been accepted as a democrat artist. In the article, the years of the artist in Berlin and the

* * Yrd.Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, gulerbek@sdu.edu.tr

developments experienced later on have been mentioned and it has been tried to make a relation between the political identity and the artistic view of the artist.

Keywords: Namık İsmail, Turkish Labour and Farmer Socialist Party, Kurtuluş Magazine, Socialism and Art.

Giriş

Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nde yöneticilik (1927–1935) yapmış, eğitimci ve yazar kişiliği ile de tanınan ressam Namık İsmail (1890 – 1935), 1914 kuşağının önemli temsilcilerinden birisi olarak anılır. Sanatçının resimle tanışması Hamidiye Mektebi’nde aldığı ilk resim öğreniminin ardından gerçekleşmiştir. St. Benoit’de Andres’den, Mekteb-i Sultani’de Şevket Bey’den ders alan Namık İsmail (Günay, 1937, s.9; Rona, 1992,s.18), Osmanlı devletinin yurt dışına öğrenci gönderme programından yararlanarak 1911’de Paris’e gitmiş, “kısa bir süre Julian Akademisi’ne devam ettikten sonra İbrahim Çallı’nın yönlendirmesiyle Fernand Cormon atölyesine geçmiş ve çalışmalarını 1914’e değin burada sürdürmüştür” (Rona, 1992, s. 18). Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması üzerine 1914’te ülkesine dönen ve ardından Kafkas cephesine gönderilen sanatçı, 1917 yılında sanat tarihçi, devlet adamı Celal Esad Arseven’in girişimleriyle kurulan Şişli Atölyesi’nde İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Mehmet Ruhi Arel, Sami Yetik ile birlikte çalışır.¹ Şişli Atölyesi’nde hazırlanan resimlerin 1918’de Galatasaray Yurdu’ndaki gösteriminin ardından, serginin Viyana ve Berlin’e taşınması projesinde, Namık İsmail de, sergi komiseri Celal Esad Arseven’le birlikte Berlin’e hareket etmiş, savaşın sona ermesinin ardından Türkiye’ye dönmeyerek resim eğitimini burada sürdürmeye karar vermiştir (Rona, 1992, s. 19; Gören, 2003, s. 26).

Berlin’de Lovis Corinth (1858 – 1925) ve Max Liebermann (1847 – 1935) atölyelerinde çalışan Namık İsmail, bu süreci sanatının ikinci dönemi olarak nitelendirir (Rona, 1992, s. 21). Paris yıllarında aldığı eğitimin teknik öğrenmekten çok duygusal alıcılıkla ilgili olduğunu ifade eden sanatçı, Berlin deneyiminin, tekniğinin gelişiminde olduğu kadar, sanat çizgisinin belirginleşmesinde de etkili olduğunu;

Paris’ten döndüğüm zaman yaptığım resimler zayıftı. Bunlarda his kuvvetliydi. Teknik zayıftı. Bunun sebebi, gençtim; çok okuyordum. O zaman hayattan alıcı vaziyetinde idim. Çok gördüm, fakat hiç çalışmadım. Yani dimağım elimden ilerideydi. Resimde tekniğim zayıftı. Teknik zayıf olduğu için şiir ve hayal tarafına kaçmışım...

İkinci devir Almanya’dan döndüğüm zaman başlar. Almanya’da çok çalıştım. Pazarda ma’da her gün saat sekizde Korintin atölyesine gider, öğleye kadar çalışırdım. Öğle yemeğini tramvayda yiyerek (Kaiser Friedrich) müzesine gider ve beşe kadar orada kopya yapardım. Beşten yediye kadar akşam atölyesinde krokiye çalışırdım. Geceleri de o zaman konservatuarda ders alan hemşireme beraber konsere giderdik. Elhasıl resim hakkında ne öğrendimse onu Almanya’daki mesaimde medyumum

sözleriyle anlatır (Günay, 1937, s. 11 – 12; Rona, 1992, s. 21 – 22; Gürtuna, 1994, s.41). Namık İsmail’in, 1914 İzlenimcileri arasında sayılmakla birlikte, daha çok dışavurumcu bir fırça ve renk

1 Sanatçının yaşamı ve yapıtları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İ. Safa Günay (1937). *İdeal Sanatkar Namık İsmail*, İstanbul: M. Babok Basımevi ; Zeynep Rona (1992). *Namık İsmail*. Türk Ressamları Dizisi 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları ; Sevgi Gürtuna (1994). *Namık İsmail: 1914 Resim Kuşağı İçindeki Yeri ve Önemi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul ; Gülce Çermikli (2009). *Namık İsmail’in Yaşamı ve Sanatı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

anlayışına yakın duruşu bu dönemiyle ilişkilidir. Bunda şüphesiz, ‘Berlin Secession’unun öncülüğünü yapan Corinth ve Liebermann’ın, “*atak renk kullanımları, geniş ve hareketli fırça vuruşları*” nı öne çıkaran sanat yaklaşımlarının önemli bir etkisi olmuştur (Rona, 1992, s. 21 – 22). On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Avrupa’da Almanca konuşan farklı şehirlerdeki yenilikçi sanatçıların, resmî salonlardan, geleneksel sanatçı topluluklarından, sanat akademilerinden uzaklaşmaya, bağımsız formdaki sergi birliklerine yönelmeye başlamasıyla ortaya çıkan Berlin Secession² grubu Almanya’da Max Liebermann ve Louis Corinth’in öncülüğündeki sanatçıların muhafazakar devlet sanat politikalarına karşı kurdukları bağımsız bir oluşumdur ve Namık İsmail, bu grubun estetik anlayışı kadar spartakistçi hareketi benimseyen siyasi tavrından da etkilenecektir.³

Türkiye’de modern / çağdaş sanat üzerine yapılmış yayınlarda ve monografik çalışmalarda, Namık İsmail’in, yaşamı, eğitimi, yöneticiliği, sanat anlayışı ele alınırken, 1919’da Berlin’de bulunduğu sıralarda içinde yer aldığı politik oluşum ve sonrasında yaşanan gelişmelere bir bütün halinde bakılmamış ya da bu konu eksik bırakılmıştır. Çalışmanın amacı, söz konusu eksikliği gidermek, sanatçının politikayla ilişkisini⁴ görünür kılmak ve bu sürecin sanat görüşü üzerindeki rolünü araştırmaktır. Bu kapsamda, kısaca Osmanlı – Almanya ilişkilerine, Spartakist hareketine, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi’nin (1919) kuruluş sürecine, Kurtuluş Dergisi (1919 – 1920) ve “Sosyalizm ve Sanat” başlıklı yazılara⁵, sanatçının Akademi’de idarecilik yaptığı döneme ve görüşlerine değinilecektir.

Osmanlı – Almanya İlişkileri ve Namık İsmail’in Berlin Yılları

Osmanlı hükümeti ile Almanya yönetimi arasında, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru ivme kazanan ticari ve politik ilişkiler beraberinde önemli tarihi, kültürel ve toplumsal sonuçlar getirmiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru ulusal ve siyasal birliğini sağlayan Almanya’da; sanayi hızla

- 2 Detaylı bilgi için bkz. “German History in Documents and Images”, http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/print_document.cfm?document_id=1659 (erişim tarihi 31 Aralık 2015).
- 3 Bkz. Ekrem Kahraman (2012). Sosyalist Fırka Başkanı Ressam Namık İsmail. <http://www.aydinlikgazete.com/yazarlar/ekrem-kahraman/15789-sosyalist-firka-baskani-ressam-namik-ismail.html> (erişim tarihi 6 Şubat 2016)
- 4 Ekrem Kahraman, internet ortamında yayınlanan “Sosyalist Fırka Başkanı Ressam Namık İsmail” başlıklı yazısında konuya genel hatlarıyla değinmektedir. Bkz. <http://www.aydinlikgazete.com/yazarlar/ekrem-kahraman/15789-sosyalist-firka-baskani-ressam-namik-ismail.html> (erişim tarihi 2 Mayıs 2014).
- 5 Sanatçının söz konusu yazıları, Kurtuluş dergisinin tamamı ile birlikte transkripsiyonu yapılarak, Anadolu Yayınları tarafından 1975’te yayınlanmış, ; Halil Özyiğit’in 2012’de tamamlanan doktora tezinde, “1830 – 1920 Yılları Arasında Süreli Yayınlarda Türk Resim Sanatı Eleştirisi” başlıklı konuyla ilişkisi bakımından ele alınmış, yine 2012’de *Rh artmagazine* dergisinde Şafak Güneş Gökdoğan’ın yaptığı çeviri ile tanıtılmış, ayrıca, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Eski Yazı Anasanat Dalı öğretim görevlisi sayın Adem Sakal’ın katkılarıyla özgün metinden okuma yapılmıştır. Bkz. Namık İsmail (1919). *Sosyalizm ve Sanat, Kurtuluş: Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi Organı, Sosyalizmden Bahseder, İlim ve Sanat Mecmuası, 1 : 10 – 13; Kurtuluş: Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi Organı, Sosyalizmden Bahseder, İlim ve Sanat Mecmuası* (1975). (Yay. Haz. Rasih Nuri İleri). İstanbul: Anadolu Yayınları ; Halil Özyiğit (2012). *1830 – 1920 Yılları Arasında Süreli Yayınlarda Türk Resim Sanatı Eleştirisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara ; Sosyalizm ve Sanat – Ressam Namık İsmail. (2012). (Çev. Şafak Güneş Gökdoğan). *rh-artmagazine: Türkiye’nin Güzel Sanatlar Dergisi*, 90 : 82 – 84. Ayrıca Stefo Benlisoy’un, “Türkiyeli Spartakistler ve Kurtuluş Dergisi” adlı makalesinde de, Namık İsmail’in “Sosyalizm ve Sanat” başlıklı yazısından geniş bir biçimde söz edilmektedir (s.486 – 488). Bkz. Stefo Benlisoy (2007). *Türkiyeli Spartakistler ve Kurtuluş Dergisi. Mete Tunçay’a Armağan* (Der. Mehmet Ö. Alkan, Tanıl Bora, Murat Koral-türk) içinde (s. 461 – 497). İstanbul: İletişim Yayınları.

gelişmekte, tek bir iç pazar oluşmakta, bilimsel ve teknolojik alanda yenilikçi uygulamalar artış göstermektedir (Yavuz, 1975, s. 674). Güçlenen sermayenin yeni sömürgelere, yeni pazarlara ve yollara ihtiyacı vardır. 1890 – 1900 yılları arasında sömürge fetihlerine girişen Almanya hedefleri arasına Osmanlı’yı da koymuştur (Yavuz, 1975, s. 677–678).

Osmanlı topraklarında nüfuz bölgeleri edinmek adına 1888’e kadar etkin bir politika izlemeyen Almanya’nın, endüstriyel gelişim yeni “hayat alanları” na gereksinim duyduğu için bu tutumunu değiştirdiği görülür (Ortaylı, (1981) 2005, s. 49 ; Efe, 2005, s. 95 – 96). Özellikle, Berlin’i Basra körfezine bağlayan Bağdat demiryolunun Osmanlı topraklarından geçmesi, Osmanlı’yı Alman ekonomisinin nüfuz alanı haline getirmiştir (Yavuz, 1975, s. 679). Alman kayzeri II. Wilhelm’in Osmanlı’yı ziyaretinin ardından 1890’da imzalanan Türk – Alman Ticaret Anlaşması ise, Almanlara geniş ekonomik ve ticari haklar tanıırken, Türkiye’yi Almanya’nın açık pazarı haline getirecektir (Ortaylı, (1981) 2005, s. 49 – 50; Kocabaş, 1988, s. 76 – 77). 1908 sonrası Alman büyükelçisi “*Türkiye, kesinlikle Almanya tarafına geçecektir. Avusturya – Macaristan da bu durumda bizim gibi, Türk dostu bir politika izleyecektir*” şeklinde raporlar hazırlayacak, 1912 Balkan bozgununun ardından, Osmanlı devletinin isteği üzerine, Alman askeri heyetleri başkente gelerek, orduda ve savunma sisteminde iyileştirme çalışmalarına başlayacaktır (Ortaylı, (1981) 2005, s. 170). 1908’de II. Meşrutiyet hareketini başlatan yeni Türk burjuvazisinin en büyük destekçisi de yine Alman sermaye çevreleri olacaktır. Yirminci yüzyılda hızla sanayileşen ülkelerin pazar kapma yarışına katılan Almanya için Osmanlı, Doğu’ya açılan önemli bir kapıdır (Şişmanov, 1978, s. 34 – 35).

Öte yandan, Birinci Dünya Savaşı’nın ardından değişen koşullar ve kurulan iki büyük ideolojik blok, Osmanlı’nın Marksist – Leninist görüşteki Doğu ile Batı’yı temsil eden güçler arasında kalmasına neden olmuştur. 1917’de çarlık Rusyası yıkılmış, yerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği kurulmuş (Tunaya, 1998, s. 29 – 30), Almanya, savaş galibi devletlerin Osmanlı’yı parçalayarak sömürgeleri altına alma planlarına katılmayarak “iyi bir müttefik” olduğunu göstermiştir (Ortaylı, (1981) 2005, s. 170). Bununla birlikte, Türkiye’de sosyalist ve komünist hareketler, 1916 – 1917 yıllarında Fransa, İsviçre, Almanya ve Rusya gibi dış merkezlerde başlamış (Sayılğan, 1968, s. 77) özellikle Almanya ve Rusya’nın içinden geçtiği devrim süreçleri, Osmanlı’daki ideolojik (sol) yapılanmanın, bu iki ülke etrafında odaklanmasına yol açmıştır. Mete Tunçay’a göre; “*Yeni Osmanlı ve Genç Türk akımları içinde gözlemlenen Fransız kültürel etkisi ve İngiliz Meşrutî Monarşisine özenmelerine rağmen, İhtihat ve Terakki’nin Almanya’ya yaklaşması II. Abdülhamid modeline bir dönüşü temsil etmektedir*” (Tunçay, (1967) 2009, s. 34).

Namık İsmail’in Berlin’de bulunduğu yıllarda Almanya, siyasi bakımdan çalkantılı bir süreçten geçmektedir. Daha on dokuzuncu yüzyılın sonlarında aşırı ulusçu görüşlerin Almanya’yı dünyaya egemen kılma çabaları, imparatorluğun toprak sahiplerini ve büyük sermayeyi işçi sınıfına karşı kullanma amaçlı politikası, Reichstag’da sosyalistlere yönelik getirilen yasak ve engellemeler, geniş çaplı grevleri başlatmış, sosyalist hareketin yükselişine tanık olunmuştur (Yavuz, 1975, s. 675–676). Dönemin devrim liderlerinden Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht, Birinci Dünya Savaşı’na katılmaya destek veren politikalarından dolayı Alman Sosyal Demokrat Partisi (SDP)’den kopmuşlar ve 1915 yazında Spartakist hareketi kurmuşlardır. Luxemburg ve Liebknecht, radikal sosyalizm çizgisindeki hareketlerine Romalı köle Spartaküs’ün Romalı güçlülere karşı MÖ.73’de ayaklanarak verdiği mücadeleden esinlenerek Spartakist deyimini vermişlerdir. Böylece, spartakistçi Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg önderliğinde gelişen sosyalist hareket, 1918’de Berlin’de düzenlenen bir kongrede Alman Komünist Partisi (Komunistische Partei Deutschlands – Spartakusbund)’nin kurulmasıyla örgütlü bir yapıya kavuşur (Yavuz, 1975, s. 673).

Spartakist Birliği'nin temel ilkesi, emperyalizme karşı mücadele vermek ve işçi sınıfını siyasal iktidara taşımaktır (Yavuz, 1975, s. 691). Bu anlayış, emperyalizm tehdidi altındaki tüm dünya ülkelerinde ortak bir mücadele ruhu yaratmış, Birinci Dünya Savaşı sonrası ağır koşullarla karşı karşıya kalan Osmanlı'yı da etkisi altına almıştır. Almanya'daki gelişmeleri yakından izleyen Osmanlı basınında, Spartakistler ve devrimle ilgili haberler çıkmaktadır (Benlisoy, 2007, s. 463). Öte yandan, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkesi, Osmanlı Devleti açısından farklı sonuçlar doğurmuş, iç siyaset ortamındaki dengelerin değişmesi "sol" düşüncelerin hızla artmasına zemin hazırlamıştır (Tunçay, 2009, s. 67). Söz konusu gelişmelerin yaşandığı sıralarda; Sultan II. Abdülhamit döneminde başlayan, İttihat ve Terakki Hükümeti döneminde hız kazanan Almanya'ya öğrenci gönderme hareketliliği sonucunda Berlin'de, Münih'te, Heidelberg'te bir Türk öğrenci kolonisinin oluştuğu görülür. Almanya'ya öğrenim görmek, çalışmak ya da staj yapmak için gelen, işçi ve öğrencilerden oluşan gençler zamanla sosyalist akımların etkisinde kalarak, kendi ülkelerinin içine düştüğü uçurumdan kurtarılmasını sağlamak için 1918'de Berlin *Kantstrasse*, 8 numarada bir kulüp kurarlar (Tunçay, (1967) 2009, s. 711 ; Sayılğan, 1968, s. 81). Kulüp üyeleri arasında; eğitimci Ethem Nejat (1887 – 1921), eğitimci Hilmioğlu (Arap) İsmail Hakkı (1887 – 1921), iktisatçı Vehbi (Prof. Dr. Sarıdal: 1886 – 1969), iktisatçı Vedat Nedim (Dr. Tör: 1897 – 1985), iktisatçı Nizamettin Âli (Sav: 1896 – 1959), iktisatçı Nurullah Esat (Sümer: 1899 – 1973), mühendis İlhami Nafiz (Pamir: 1896–?), coğrafyacı Hamit Sadi (Prof. Dr. Selen: 1892 – 1968), mühendis Mümtaz Fazlı (Taylan: 1898 – 1976), işçi-hukukçu (Mehmet) Sadık Ahi (Eti: 1895 – 1957), Baytar Ali Cevdet (1899 – 1936?), baytar Selahattin Nejat (Prof. Dr. Yalkı: 189? – 1980), eğitimci ve siyasetçi Nafi Atuf (Kansu: 1890 – 1949), sosyolog Servet (Prof. Dr. Berkin: 1894 – 1941), talebe? İhsan Raif (?), sosyolog Prof. Dr. Mustafa Nermi (1890 – 1971), edebiyatçı Lem'i Nihat (? – 1919) gibi isimler bulunmaktadır. Ressam Namık İsmail (Yeğenoğlu: 1890 – 1935) kulübün tek sanatçı üyesidir (Tunçay, (1967) 2009, s. 785; 1989, s. 16).

Dimitir Şişmanov'a göre; kulübün üyelerinin büyük çoğunluğunu işçiler oluşturmuş, bunlardan bir bölümü, spartakistlerin eylemlerine katılmış, işçi gösterilerinde, barikatlarda yer almışlardır. Amaçları, ülkelerini emperyalistlerden kurtarmak, işçi – köylü hükümeti kurmaktır (Şişmanov, 1978, s. 71). Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) 15 Eylül 1920 tarihli kuruluş kongresinde yaptığı bir konuşmada Berlin'deki gelişmeleri aktaran Hilmioğlu Hakkı;

...Yoldaşlar, Cihan Harbi sebebiyet verdiği bütün felaketlere, perişanlıklara, sefaletlere rağmen, bize iki büyük iyilik getirdi. Biri Rus Çarlığı'nın ve onunla beraber birçok taçların sukutu, diğeri de Türk proletaryasının sınıf beniliğini, sınıf şuurunu hissetmesi oldu.

...Biz Almanya'da gördük ki, harbi idare eden Türk hükümetinin mühimmat-ı harbiye ve sair eşya almak üzere gönderdiği memurlar büyük şehirlerin açık veya kapalı kumarhanelerinden ve sefahat merkezlerinden çıkmıyorlar...İttihat ve Terakki Fırkasının birçok garip teşebbüsleri meyanda sun'ı ve cebri tedbirlerle büyük teşebbüsat-ı iktisadiyeye muktedir yeni bir burjuva hey'eti de vardı. Tabii böyle bir klik vücuda gelmek için ona bir de işçi sınıfı ilave etmek lazım gelecekti. Bunun için Tophane, Zeytinburnu, tersane ve sair fabrikaları sanayi mekteplerine mensup dört bin kadar genç işçi, fabrikalarda sanat öğrenmek ve staj yapmak için Almanya ve Avusturya – Macaristan'a gönderildi. Bu genç amelenin büyük bir kısmı Almanya'nın muhtelif şehirlerine dağıtılmıştı ve bu gençlerin Alman amelesinin hayatına karışmasına, Alman amele teşkilatıyla doğrudan doğruya temasa gelmesine imkan hazırlıyordu. Berlin'de ve Almanya'nın büyük şehirlerinde büyük Türk memurlarının ve harp zenginlerinin sefhane hayatı devam edip giderken, bu gençler hergün memleketlerine ait zehirnak havadisler alıyorlardı. O zaman bu genç Türk amelesi memleketi bütün makeddaratı ile beraber

kumar masasına koyanların daima tekrarından usanmadıkları “vatan” ve “millet” kelimelerinin mana-yı hakikisini anlamaya başlamıştı.

...Almanya’da inkılap başladığı zaman Türkiye işçileri Spartakların yanında mevki almaktan çekinmediler ve büyük ideale bağlı, saf ve cıvanmert genç inkılapçılarımız (Liebnecht) ve (Rosa Luxemburg) etrafında Spartaküs hareketına bilfil iştirak ettiler

sözleriyle kulübü daha çok işçi örgütlenmesi olarak görmüş, bu birlikteliği spartakistçi hareketle özdeşleştirmiştir (Tunçay, 1989, s. 17 – 18). Fethi Tevettoğlu da, *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910 – 1960)* kitabında;

Birinci Dünya Savaşı’ndan önce ve savaş esnasında Almanya, Fransa ve İsviçre’ye tahsile giden bazı Türk öğrenciler; kendilerini bu ülkelerdeki ihtilalci sosyalist cereyanlara kaptırmışlardır. Buralardaki siyasi ve sosyal teşekküllerle ilgilenmişler; Spartakistlerle işbirliği kurmuşlar; ihtilalci sosyalist dergi ve gazetelere yazılar yazmışlar ve birbirleriyle mektuplaşarak, haberleşerek gıyaben tanışmışlardır. Bu gençler 1918’de, Müttefik Devletler’in yenilmelerine ve mütareke akdetmelerine yakın günlerde, ilk önce Almanya’da Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi (Arbeiter – und Bauern-Partei der Türkei)’ni kurmuşlardır. O sırada partinin başında Hilmi Hakkı, Edhem Nejad ve diğer birkaç öğrenci bulunuyordu. Bu parti mensupları umumiyetle Alman Sosyal Demokratları’nı takip ediyorlar; bir kısmı da Alman komünist hareketi olan “Spartakist”ler zümresine katılıyorlardı. Hatta 1919 Martında Spartakistlerin ayaklandıkları zaman vukubulan çarpışmalarda bu “kızıl” Türk gençlerinden birkaçının öldüğü anlaşılmaktadır.

diyerek oluşumu, hem “Spartakistçi” hem de “komünist” bir eylem olarak gördüğünü belli etmiştir (Tevetoğlu, 1967, s. 83 – 84).

Kulüp üyelerinin, Alman sosyal demokrat hareketinden etkilenmiş olmakla birlikte, Spartakist eğilimli oldukları söylentisinin bir yakıştırmadan ibaret olduğuna dair görüşler de vardır (Akbulut ve Tunçay, 2012, s.14). Makalesinde Franz Borkenau’nun, “*Almanya’da o dönemde her devrimcinin spartakist olarak görüldüğü, Türk gençlerin Spartakistlerin kendine özgü Marksist ideolojilerini diğer sosyalist ideolojilerden ayırabilmelerinin olası olmadığı*” yönündeki görüşlerine yer veren Mete Tunçay, bu gençlerin, yalnızca savaştan yenik çıkan ülkelerinin kurtuluşu ile ilgilendiklerini, sosyalizmin kapitalist emperyalizmi ortadan kaldıracığı umuduyla, yeni kurulacak dünyada Türkiye’nin de daha iyi bir geleceğe kavuşturulabileceğine inandıklarını belirtir (Tunçay, 1989, s. 18). Türk Kulübü üyeleri, 1919’da Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi’ni kurmuş, aynı yıl *Kurtuluş* adında bir dergi çıkarmaya başlamışlardır.

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi (1919 – 1924) / Başkan Namık İsmail

Osmanlı’da çok eski tarihlerde gerçekleşen, ortak çıkarları korumaya yönelik, ekonomi kaynaklı işçi eylemleri olduğu bilirse de⁶, bu eylemlerin “politik bir bilince” kavuşması, gerçek anlamda bir harekete

6 Osmanlı tarihinde bilinen ilk işçi derneği 1871’de “Ameleperver Cemiyeti” adı altında kurulurken, 1872 – 1907 yılları arasında gerçekleşen grev sayısı yaklaşık elli civarındadır. Bununla birlikte, Abdülaziz’in tahttan indirilip, Meclis-i Mebusan’ın kurulduğu ve I. Meşrutiyet’in ilan edildiği 1876 yılı, Türk işçi hareketinin başlangıç tarihi olarak kabul edilir. Bkz. Aclan Sayılğan (2009 (1968). *Türkiye’de Sol Hareketler*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, s.1 ; Şehmus Güzel (1985), *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İşçi Hareketi ve Grevler, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi- 3*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 804, 810.

dönüşmesi 1908'in başlarına rastlar. Çağdaş sol, Batı'da 1789 sonrasında, Türkiye'de ise yoğunlaşan aydın muhalefeti ve onunla sıkı bağları olan subayların tutumu nedeniyle 1908 – 1925 döneminde doğmuştur (Tunçay, (1967) 2009, s. 31; Tunçay'dan aktaran Tekin, 2002, s. 172). İlk canlanma dönemi, II. Meşrutiyet'in ilanından (1908) 1913'te Mahmut Şevket Paşa suikastine kadarki dönemdir (Güzel, 1985, s. 819 ; Benlisoy, 2007, s. 461). Bu dönemde grevlerin sayısı artmış, işçi örgütlenmesinde önemli adımlar atılmış, işçi ve işçi örgütleri siyasi nitelikli gösteri, yürüyüş, miting ve toplantılar düzenlemişlerdir (Güzel, 1985, s. 823). İttihat ve Terakki Partisi'nin beş yıl süren baskı yıllarından sonra ikinci canlanma 1918'de Mondros Ateşkesi sonucunda Osmanlı Devleti'nin savaştan çıkışıyla başlar. Avrupa emperyalizminin hız kazandığı, dış ülkelerin Osmanlı İmparatorluğu'nda klasik sömürge üslubu yaratmaya çalıştıkları (Sayılğan, (1968) 2009, s. 3) bu dönemde “sol” olarak tanımlanabilecek oluşumlar arasında; Dr. Hasan Rıza öncülüğündeki Sosyal Demokrat Fırkası (1918), Hüseyin Hilmi öncülüğündeki Türkiye Sosyalist Fırkası (1919), Amele Fırkası (1920), İşçi Sosyalist Fırkası (1921) ve Müstakil Sosyalist Fırkası (1922) gibi siyasi partiler bulunmaktadır (Benlisoy, 2007, s. 461).

Bu oluşumlardan birisi de 1919'da Berlin'de Türk Kulübü tarafından kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'dir. İlk Türk sol akımları içinde en bilinçlisi olarak görülen (Akbulut ve Tunçay, 2012, s. 13) bu girişimi Tunaya; “*Berlin'de Türk Kulübü'nde bulunan gençlerden bazıları “Mustafa Kemal'e yardım elini uzatan tek devlet olarak gördükleri Sovyetler Birliği'nin dayandığı ideolojinin etkisi altında “Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası”nı kurmuşlardır*” şeklinde tanımlamıştır (Tunaya, 1998, s. 483). Parti, adına sosyalist kelimesi eklenerek 20 Eylül 1919'da bu kez İstanbul'da, Babiâli Caddesi Çiftçi Kütüphanesi'nde yeniden kurulum (Anonim 1974, s. 27; Tunaya, 1998, s. 483 ; Tunçay (1967) 2009, s.715). Amacı; “*İlmi sosyalizm esaslarına göre Türkiye işçi ve çiftçilerinin, iktisadi hukuk ve menfaatlerini siyanet ve müdafaa*” olan partinin (Akbulut ve Tunçay, 2012, s.15) kurucu ve yöneticileri, *Almanya'da*; Mehmet Vehbi (Sarıdal), Vedat Nedim (Tör), Ali Nizami (Nizamettin Âli Sav), Ethem Nejat, Mustafa Nermi (Arap), İsmail Hakkı, Sadık Âhi (Mehmet Eti), İlhami Nafiz (Pamir), Mümtaz Fazlı (Taylan), Nurullah Esat (Sümer), Namık İsmail (Yeğenoğlu), Lemi Nihat Beyler, *İstanbul'da*; Ahmet Akif, Dr. Şefik Hüsnü (Deymer)'den oluşmuş; partinin başkanlığını Mehmet Vehbi'den sonra ressam Namık İsmail üstlenirken, “Kâtib-i Umumi”si (Genel Sekreteri) Dr. Şefik Hüsnü Değmer olmuştur (Tunaya, 1998, s. 482 ; Tunçay, 2009 (1967), s. 719).

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nin (TİÇSP) Türkiye devrimci hareketinde büyük bir rol oynadığını belirten Dr. Şefik Hüsnü Değmer, partinin kuruluş sürecini şu sözlerle aktarır:

1919'da mütakere başlangıcında Türkiye'de büyük siyasi cereyanlar baş gösterdi. Bunlar arasında 'Amele Cemiyetleri' ve 'Sosyalist partiler' de vardı. Lakin hareketlerin başında durumu bütünlüğü ile kavrayacak, mücadeleleri bir elden idare edecek kudrette merkezi teşekküller ve şahsiyetler belirmemişti...Yüksek münevverler, bilhassa Darül Fünun (üniversite) camiasında öğretim üyelerinden pek çoğunun sosyalist istikamette bir kaynaşma içinde buldukları işitiliyorsa da, bunların kimler olduğunu ve ne yapmak istediklerini bilmiyordum. Fakat böyle tutanaklı bir teşebbüsü bütün kuvvetimle desteklemek niyetindeydim ve uyanık bekliyordum. 1919 yılında Namık İsmail imzalı mektup aldım. Bu zat müşterek dostumuz Abdülhak Şinasi (Hisar) den benim sosyalist mefkûresine kendini vermiş, Marksizmi esaslı bir tarzda tetkik etmiş bir vatandaş olduğumu öğrendiğini bir sosyalist Parti yaratmak için uğraştıklarını bildiriyor ve gayretlerimizi birleştirmek için randevu istiyordu. Bunun sık sık lâfi edilen münevverler gurubu olduğunu anladım. Derhal temasa geçtim. Namık İsmail genç bir ressamdı ve Beşiktaş'taki atelyesini bir toplantı salonu haline getirmişti. Haftada bir sosyalist dostları burada toplantı yapıyorlardı. O sırada bu toplantıya

katılanlar 30 – 40 kişi kadardı. Konuşmaların sevki, idaresi gevşek ve plansızdı. Müdahale ederek sevki idareyi ele aldım. Bilahare Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nin nizamnamesinin esaslarını hazırlayarak hükümete verilmesini temin ettim. Bu faaliyetimize muvazi olarak, memleketin diğer bazı vilayetlerinde sosyalist mahiyet taşıyan hareketler baş göstermişti. Bunların en önemlisi Ankara'da kurulan Halk İştirakiyun Fırkası idi (...) Benim kurmaya muvafak olduğum Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi onlara nazaran daha çok sağlam esaslara dayanıyordu (Sayılğan, 1968, s. 79 – 80; Akbulut, 2010, s. 25)

Böylece, dışarıdan içeriye, bir örgütlenme planına sahip olan bu genç insanlar, Atatürk'ün Samsun'a çıktığı gün, Akdeniz vapuru ile Haydarpaşa'ya gelmiş, dünya savaşının bunalımlarını ve kaynayan bir Avrupa'yı tanımış olmanın verdiği bilinçle, Berlin planını uygulamaya geçirmişlerdir (Tunaya, 1998, s. 483). Dönemin özelliklerini taşıyan ve mütareke yıllarının çeşitli alanlarında kendini gösteren partinin resmi olarak kurulup kurulmadığı konusu belirsizdir. 1919'da başvuru yapılmasına karşın dönemin Dahiliye Nâzırı Âdil Bey bu başvuruyu hoş karşılamamış, ikinci başvuru Dahiliye Nâzırı Şerif Paşa tarafından incelemeye alınmıştır. Bununla birlikte parti, kendisini kurulmuş sayarak çalışmalarına başlamıştır (Tunaya, 1998, s. 483–484). Hazırlanan ilk programda, zirai, ticari ve sanayi alanlarında devlet desteği alınması, işçi ve köylü derneklerinin kurulması, grev hakkı, iş saatlerinin düzenlenmesi, kadın ve çocukların çalıştırılma koşullarının iyileştirilmesi, memur ve öğretmenlere örgütlenme hakkının tanınması gibi maddelere yer verilir (Anonim, 1974, s. 27 – 28).

1919'daki seçimlerden bir gün önce resmîyet kazanan partinin ilk kongresi kuruluşundan dört ay sonra gerçekleştirilmiş, ilk eylemi ise, işçi temsilcilerinin konuşma yaptıkları, savaş karşıtı söylemlerin öne çıktığı “Amele” toplantısı olmuştur (Sayılğan, 1968, s. 82; Tunçay, (1967) 2009, s. 793). Türkiye'nin tüm “işçi, köylü ve orta halli halk kitleleri”ne seslenişte;

Arkadaşlar!

(Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi) ilk defa 1335 intihabatından evvel, sizin hukukunuzu müdafaa etmek üzere meydan-ı mücadelede atılmıştı. O zamana kadar memleketimizde orta halli ve fakirlerin, bir kelime ile ezilenlerin, ayaklar altında çiğnenen menfaatlerini himaye vazifesini deruhte eden hiçbir siyasi teşkilât vücut bulmamıştı. Pek ulvî ve insanî gayeler takip eden partimiz, bir mevcudiyet-i resmîye ihraz etmeden evvel, bin türlü müşkilâta maruz kalmıştı, ferdî saltanat makamını işgal eden kara Sultan'ın vezirleri, hakikî hakimiyet-i milliyeyi istihdaf eden siyasi akaidimizden kuşkulananak teşekkülümüze mani olmak istemişlerdi. Nihayet azmimiz galip gelerek ruhsat-ı resmîyeyi istihsal ile intihap faaliyetlerine atılabilmıştik. Zayıfların haklarını tanımak hususundaki gayret ve faaliyetlerimiz, aranızdan birçoklarını partiye rapt etmişti. Bu teveccühünüzü intihabatta reylerinizi namzetlerimize vermek suratiyle izhar etmişiniz (Tunaya, 1998, s. 496)

biçiminde geçen sözler, partinin aynı zamanda dış güçlere karşı, memleketin ‘millî varlığı’nın korunmasında da mücadele içinde olacağını işaret etmektedir (Tunaya, 1998, s. 496). Temelde işçi sınıfının hak ve özgürlüklerini savunan Türkiye sosyalist hareketi, ‘millî varlığın’ korunması noktasında, Kurtuluş Mücadelesi yıllarındaki anti-empyralist karakteri nedeniyle Kemalizm ile de olumlu ilişkiler kurmuştur (Anonim, 1975, s. 56; Atılğan, 2010, s. 48). Türkiye sosyalist hareketine göre; “Kemalistler Türkiye'yi modernleştirecek, sanayileştirecek, yüksek bir kültür seviyesine ulaştıracak, bağımsızlaştıracak ve uluslaşma sürecinin tamamlanmasını sağlayacaklardı” (Atılğan, 2010, s. 48). Böylece sosyalizm için koşullar oluşacak, anti-kapitalist devrim süreci başlayacaktır (Atılğan, 2010, s. 49). Nitekim, *Kurtuluş* grubu da Millî Mücadele'ye destek vermiş (Şişmanov, 1978,

s. 71), Dr. Şefik Hüsnü Değmer, 1919 sonlarında; “*Türk Amelesi*” nin “*savaşa hazır*” olduğunu ifade etmiştir. TİÇSP’nin ileri gelenleri proletaryanın yoğun olduğu İstanbul’da kalmayı uygun bulurken; Berlin’den gelenlerin bir kısmının Anadolu’ya geçerek mücadeleye katılma kararı aldıkları görülür (Sayılğan, 2009, s. 62; Akbulut, 2012, s. 67).

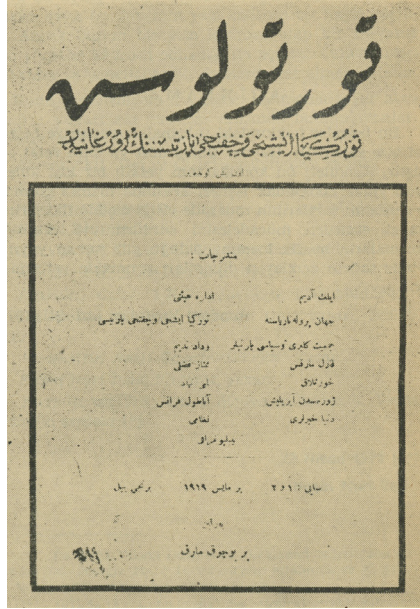
Ne var ki, partinin kuruluşundan dört yıl sonra, aralarında Namık İsmail’in de bulunduğu yirmi bir kişi 1 Mayıs 1923 tarihinde “Türkiye Komünistleri” adıyla yayınlanan bir bildirge nedeniyle mahkemeye verilir (Akbulut ve Tunçay, 2012, s. 254 – 257). Vatana ihanet suçlamasıyla cezalandırılmaları istenen bu grup hakkında;

1919 senesinden beri memleket dahilinde komünizmi yaymak için Türkiye Komünist Partisi ile Türkiye Komünist Gençler Birliği namı ile iki gizli cemiyet meydana getirilmiştir. Bu defa 1 Mayıs 1923 Amele Bayramı münasebeti ile ameleyi Komünizme teşvik ve hükümet icraatı aleyhine nümayiş ve tezahürat icrası için tevzi edilen 8000 beyanname müsaderede edilmiş ve failleri tevkif olunmuştur. Faaliyet şekli hakkında: 1919 senesinde Almanya’da bulunan ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası erkanından olan Cevdet ve ressam Namık İsmail Beylerle arkadaşları İstanbul’da avdetlerinde Dr. Şefik Hüsnü taraftarları ile birleşerek bu Fırkayı İstanbul’da tesis ederek faaliyete başlamışlardır...

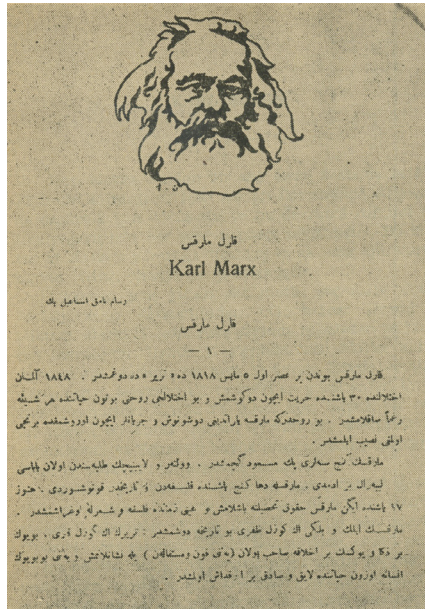
sözlerini de içeren bir rapor hazırlanmıştır (Sayılğan, 1968, s. 87). 1925 yılında Şeyh Said (1865 – 1925) önderliğindeki Nakşibendi ayaklanması üzerine her türlü siyasi parti ve faaliyetin yasak edilmesi ile solda illegal mücadele başlamış, Namık İsmail bu sürecin dışında kalmıştır (İleri, 1975, s. 19 – 20).

Kurtuluş Dergisi (1919 – 1920) / Yazar Namık İsmail

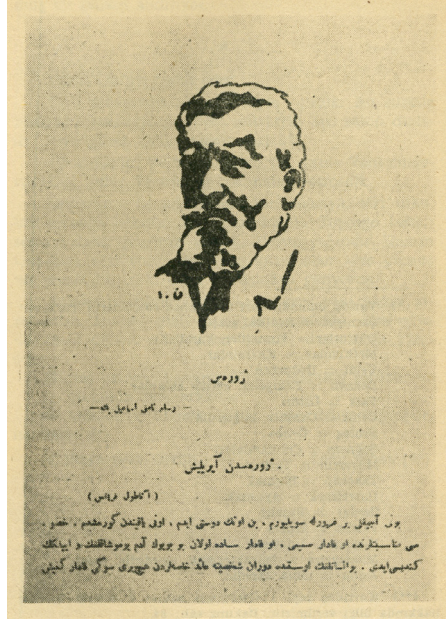
Berlin’de bir, İstanbul’da beş sayı çıkartılan, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi’nin yayın organı *Kurtuluş* dergisi (1919 – 1920), Türkiye tarihinde “bilimsel sosyalizm”i memlekete getiren ilk yayın olarak tanımlanmaktadır. Dergi, 1 Mayıs 1919’da Berlin’de çıkartılan ilk sayının ardından yayın hayatına, İstanbul’da “Sosyalizmden bahseder İlim ve San’at Mecmuası” başlığı (1. Resim) altında devam etmiştir (İleri, 1975, s. 18 ; Anonim, 1975, s. 55). 20 Eylül 1919 ile 19 Şubat 1920 tarihleri arasında beş sayı çıkartılan derginin yazar kadrosu, Vedat Nedim (Tör), Ethem Nejat, Namık İsmail, Mehmet Vehbi (Sarıdal), Falih Rıfkı (Atay), Dr. Şefik Hüsnü gibi isimlerden oluşmaktadır (İleri, 1975, s. 19 ; Özyiğit, 2012, s. 349). Namık İsmail, *Kurtuluş* dergisinin Berlin’de çıkan ilk sayısında (1 Mayıs 1919), Mümtaz Fazlı’nın “Karl Marx” başlıklı yazısı ve Anatole France’ın “Jaurés’ten Ayrılış” yazısının çevirisi için çizimler yapmış (2 ve 3. Resim), 20 Eylül 1919 ve 20 Kasım 1919’da İstanbul’da yayımlanan sayılar için de “Sosyalizm ve Sanat” başlıklı iki metin hazırlamıştır.

Resim 1. Kurtuluş dergisinin kapağı, 1919 (İleri, 1975, s. 24)

Resim 2. Namık İsmail, Karl Marx, Desen, Kurtuluş, Sayı 1, 1919.

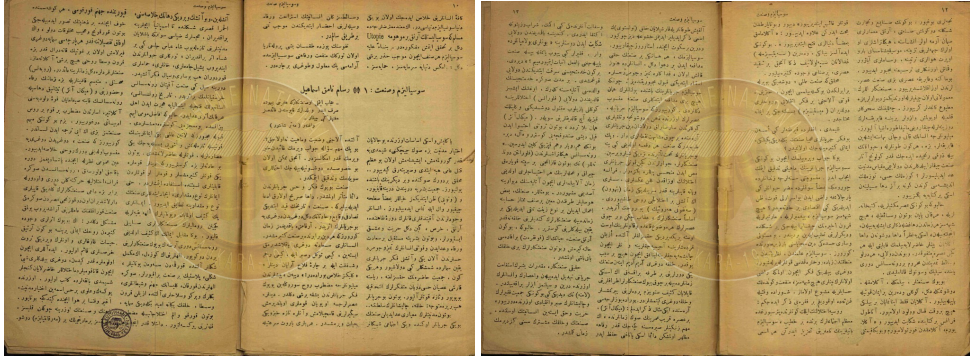

Resim 3. Namık İsmail, Anatole France, Desen, *Kurtuluş*, Sayı 1, 1919. (İleri, 1975, s. 37, 54)

Kurtuluş dergisinin yazarları, Birinci Dünya Savaşı sonrası başta Rusya olmak üzere, Almanya, Macaristan, İtalya ve Avrupa'nın pekçok yerinde işçi sınıfı partilerinin güç kazanması ve "eski" toplumların çökmekte olduğuna dair işaretleri izlemekte, sosyalizmin kaçınılmaz olduğuna inanmaktadırlar (Benlisoy, 2007, s. 477). Nitekim Namık İsmail de, derginin 20 Eylül 1919 tarihli sayısında yayımlanan "Sosyalizm ve Sanat (1)" adlı makalesinde (4. Resim); "Yanlış ve eski esaslar üzerinde bocalıyan ihtiyar medeniyet bize son çiçeğini, şimdiye kadar görülmemiş, işitilmemiş olan bu büyük katliamı hibe etti ve sırtarak gidiyor..." diyerek bu düşünceyi paylaşmış (İsmail, 1919, s. 10; Kurtuluş, 1975, s. 85; Benlisoy, 2007, s. 486; Özyiğit, 2012, s. 349), sözlerinin devamında "sosyalizm"i kast ederek;

Muhakkak bir devrin sonunda ve bir diğerinin başında bulunuyoruz. İnsan toplumu derinden derine kayıyor. Vê ütopye sandığımız hayaller bazen yüzeye çıkıyor ve elle dokunabiliyoruz. İnsanlar vücutlarından akıttıkları kanların nekahet devresinde, artık, hırs, kin değil hürriyet ve aşk istiyorlar. Vê, bütün insanlığa gelecekte bir mutluluk ve refah vaat eden ve gücünü insanların temiz ve cömert duygularından alan yeni ve ateşli fikir akımları yakın göklerde şimşekler gibi dolaşıyor ve her yeni gün, bugünkü toplumun haksızlığına, riyasına karşı isyan hissi duyan düşünürlerin katılmasile büyüyor ve taze kuvvetler alıyor. Bütün bu akımlar hep bir yere yönelmiş: Halka, çalışanların saltanatına...

demistir (İsmail, 1919, s. 10; Kurtuluş, 1975, s. 85; Özyiğit, 2012, s. 350).

Resim 4. Namık İsmail, Sosyalizm ve Sanat, *Kurtuluş Dergisi*, 20 Eylül 1919, s.10 – 13. (Kaynak: Milli Kütüphane)

Namık İsmail’e göre dönemin ruhunu yansıtan sanat, başta ‘din’ olmak üzere büyük düşünce ve duyuğu akımlarından etkilendir. Sanatçı konuyla ilgili görüşlerini;

Dinler, yüzyıllarca uyuyan kavimleri uyandırmış, sınırlarını kamçulamış ve onlara taze hız ve hayat vermiştir. Arapları barut hızile ateşliyen, ve bu ateşin verdiği dehanın hülâsasını, Elhamra Kasrı şeklinde ta İspanya içlerine bıraktıran, Acemlerin ziyası sönmüye başlayan medeniyetlerini tazeleyip Şah Abbas Camii gibi bir Şaheser bıraktıran; Türkleri hayvanlarından indirip Yeşil Cami’leri, hanları, hamamları kurduran hep bu sirayet edici ve akıcı fikir ateşidir. Devrine sel gibi sanat akıtan Rönesans huristyanlığın bir eseridir. Tarih, Rönesansı, İstanbul’un fethile İtalyaya göç eden irfan ehlinin eseri sayar. Oysaki, çok erdem taşıyan bu olgun kişiler Bizans’ta bu mucizeyi gösterememişlerdi. Kabul etmek zorundayız ki, Lâtin âlemi yeni imanlarının kuvvetile tazelenmiş ve aşırı besliyecek yeni usarelerle, kuvvetlerle hazırlanmıştı. Bütün bu olaylar bize gösteriyor ki dinler kavimleri yeni kuvvetler getirmişler ve kavimler o kuvvetlerden kabiliyetleri oranında faydalanmışlardır.

sözleriyle dile getirmiştir (İsmail, 1919, s. 10-11; Kurtuluş, 1975, s. 86 – 87; Özyiğit, 2012, s. 350-351). Metninde; “Hiç şüphesiz sosyalizm, peygamberler ile, martirler ile son çağların çıkarabileceği şekilde ve diğerlerini izleyen bir dindir” diyen sanatçı; büyük sanatların, köklü ve derin bir iman gücü ile oluştuğuna inanmaktadır (Kurtuluş, 1975, s. 89; Benlisoy, 2007, s. 487-488). Bu nedenle, inancın yerini yaşam kavgasının ve zenginlik hırslının aldığı, kapitalist sistemin egemen olduğu on dokuzuncu yüzyıldan sonra sanatta kuraklık yaşandığını düşünmektedir. Dönemin endüstri ve ticaret biçimine dökülmüş sanatının, mimarları betonarme evler yapmaya, heykeltıraşları o evlerin cephelerini süslemeye, ressamı abajur ve kumaş örnekleri resmetmeye zorladığını belirtir. El işçiliğinin yerini makineler almış, fabrikalarda estetikten yoksun eserler üretilmiştir⁷ (Kurtuluş, 1975, s. 87-88 ; Özyiğit, 2012, s. 351). Sanatın yeniden ayağa kalkması yeni bir düşünce devrimine ve ruhları besleyecek yeni bir ‘iman’a bağlıdır. Sanatçıya göre bu ‘iman’;

7 Namık İsmail’in görüşleri, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan Arts and Crafts hareketinin düşünce yapısını anımsatmaktadır. Sanayi karşısında geçerliliğini ve değerini yitiren zanaatkarlığın durumunu sorgulayan Arts and Crafts hareketi, el işçiliğine, desen kalitesine, bireysel yaratıya ve üretime verdiği öneme tanır. Bkz. Afife Batur (1996). Art Nouveau” Mimarlığı ve İstanbul. Mimari Akımlar 1 (Yay. Sor. Onur Tunasat) içinde (s.95), İstanbul: Yem Yayınları.

Sosyalizmin, herhangi bir sanatın hakkını savunan bir dava değil, insanlarda henüz kalmış olan, fedakar, temiz ve cömert duygulara dayandığını kabul etmek zorundayız. Çünkü sosyalizm akımlarının başında bulunanların hemen hiç biri savundukları sanata mensup değillerdi. Görüyoruz ki sosyalizm akımı ile, yüzyılların üzerinde zihin, düşünce ve anlayışları köklerinden sarsarak dolaşan din akımları arasında birçok benzerlik noktaları var.

sözlerinden⁸ de anlaşılacağı üzere ‘sosyalizm’dir. Sosyalizmin de etkisiyle sanat, hayatın en somut ifadesi olacak, sanatçıların yeri ise halkın yanı olacaktır (Benlisoy, 2007, s. 488). Halka yönelme konusunda Michelangelo ve Donatello örneklerini veren Namık İsmail, Michelangelo’nun yanında çalıştığı çırağın ailesine tüm servetini bağışladığından, Donatello’nun ise atölyesine astığı heybenin içine her gün belli miktarda para koyduğundan söz etmiş, böylece kendi ticari geleceklerini değil etraflarındaki insanların refahını ve huzurunu gözettiklerini anlatmıştır (İsmail, 1919: s. 13; Özyiğit, 2012: s. 353).

Sanatçının *Kurtuluş* dergisinin 20 Kasım 1919 tarihli üçüncü sayısında yer alan diğer yazısı, öncekinin devamı olan “Sosyalizm ve Sanat–2” başlıklı makaledir. Yazıda tartışılan ana konu; sanat yapmanın, sanatçı olmanın duygu ve zeka ile ilişkisidir. İsmail’e göre, duygularıyla hareket eden, sanata idealizm ve iyimserlik yükleyenler, sanata en çok zararı verenlerdir (Kurtuluş, 1975, s. 164; Özyiğit, 2012, s. 354). Bireyler geçmişin bağlarından sıyrılıp, değişebildikleri zaman özgürleşecek, sanat saltanat ve servet için değil, ihtiyaç duyulduğu sürece var olacaktır (Özyiğit, 2012, s. 355). Sonuç olarak Namık İsmail’in makalelerinde, “sosyalizm” yeni bir düşünce / din akımı olarak görülmüş, sanatçı olmak kendi döneminin ruhunu benimsemek, yenilikçi, devinimci ve halkçı olmakla özdeşleştirilmiştir.

Siyasi düşünce tarihimizin önemli belgeleri arasında yer alan *Kurtuluş* dergisinin yayın hayatı, 19 Şubat tarihinde çıkan beşinci sayıdan sonra, 16 Mart 1920’de İngilizlerin İstanbul’u işgal etmeleri üzerine sonlandırılmış⁹, Müttefik sansürü (ya da Damat Ferit Paşa Hükümeti) tarafından yasaklanmıştır (Akbulut ve Tunçay, 2012, s. 19)

Akademi Yılları: Eğitimci / Yönetici Namık İsmail (1927 – 1935)

Kurtuluş dergisinin kapatıldığı sıralarda Gazi Osman Paşa Ortaokulu’nda resim öğretmenliği yapan Namık İsmail, bu görevinden istifa ederek bir yıllığına İtalya’ya gitmiştir (Çermikçi, 2009, s. 13). Türkiye’ye döndükten sonra *İleri* gazetesinde ressam ve yazı işleri müdürü olarak çalışan sanatçı, 1922 yılında Paris’e hareket etmiş, dönüşünden bir süre sonra ortaokullarda ‘resim eğitimini denetlemekle görevli’ müfettişliğe (1926), ardından Devlet Güzel Sanatlar Akademisi müdürlüğüne

8 Bu düşünce ile, 1960’lı, 1970’li yıllarda kendileri gibi düşünenlerle aynı davayı savunan sanatçıların, sanat anlayışları ne olursa olsun kendilerini “ilerici/ demokrat / devrimci” olarak görmeleri arasında bir benzerlik kurulabilir. Detaylı bilgi için bkz. Bkz. Güler Bek Arat (2014). *1970 – 1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kültürel ve Sanatsal Ortam*. E-Kitap, İstanbul: SALT Yayınları.

9 İstanbul’da dergileri kapanan *Kurtuluş* grubu, işgal koşulları nedeniyle uzunca bir süre yayın yapamamış, Moskova’da Komintern’in Üçüncü Kongresi yapılırken (22 Haziran – 12 Temmuz 1921), *Aydınlık* dergisini çıkarmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra bu grup ‘Aydınlık Çevresi’ olarak anılmıştır. Bkz. Erden Akbulut– Mete Tunçay (2012). *İstanbul Komünist Grubu’ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi’ne 1919 – 1926*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

(1927–1935) atanmıştır. Sanatçının görevi süresince, yeni atölyelerin (Serbest Gece Atölyesi, Fresk Atölyesi, Seramik, İç Mimari, Döküm Atölyesi, Grafik, Çinicilik vb.) açılması, marangozhane, laboratuvar ve kitaplık yapılması, Dekoratif Sanatlar Bölümü’nün yeniden düzenlenmesi, Akademi Meclisi’nin kurulması, genel sanat politikası üzerine Milli Eğitim Bakanlığı’na kapsamlı bir rapor sunulması gibi Akademiye dinamik bir görünüme kavuşturmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirdiği görülür (Günay, 1937, s. 25-50; Cezar, 1983, s. 23; Rona, 1992, s. 32; Gürtuna, 1994, s. 61). Sanatçının;

Eskiden sanat, bilhassa resim, cemiyetin bir talebine, bir ihtiyacına cevap veren, fonksiyonu olan birşeydi: Mesela mabedin bir parçasını süslerdi. Bir duvarı örterdi. Resim bir lüzum için yapılırdı... Ve bir tabloya değil, sabit bir yere, bir hizmet görmek için tersim edilirdi. 17.inci asırda tablo resmi çıktı. Artık resim bir duvarı örtmek, bir mabedi süslemek, lüzumlu bir iş yapmak için tersim edilmiyordu. İşte sanat her şeyden tecrid edilerek başlıbaşına yapıldığı günden itibaren ölmeye başladı. Resim duvardan, kubbeden, binadan ayrıldığı gün dalından kopan yaprak gibi kurumaya başladı. Halbuki; cemiyetin faydalı sanata, yani bir binayı süslemek, bir binaya faydalı olmak için yapılan sanata, her zaman ihtiyacı vardır. Bu yüzden resim tablo şeklinde duvardan, kubbeden ve alel umum binadan ayrılınca onun yerine, duvar, kubbe, tavan ve bina tezyini ve tabiki sanatlar inkişaf etmeye başladı. Demek ki cemiyet sanatın bir yere iltisakını istiyor.

biçimindeki sözleri, sanata yüklediği anlamı ve Akademi’de Dekoratif Sanatlar Bölümü’ne verdiği önemi açıklamaktadır (Feridun, 1935, s. 9; Günay, 1937, s. 17–18; Rona, 1992, s. 31 – 32; Gürtuna, 1994, s. 33). Namık İsmail’e göre resim, zamanla yerini süsleme – dekoratif sanata bırakmak zorunda kalacaktır. Fotoğraf, sinema ve matbaacılığın ilerlemesi, endüstrileşmenin gelişmesi tablonun önemini azaltacak, biçimin, çizginin ve rengin giderek daha egemen olduğu tüm süsleme sanatları, kişinin resimde aradığı elemanları günlük dekoruna sokacaktır (Berk, 1981, s. 5; Gürtuna, 1994, s. 35).

Sonuç

1919’da Berlin’de üyesi olduğu Türk Kulübü’nde politik eylemlerine başlayan, sonrasında Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi’ne başkanlık eden Namık İsmail’in ideolojik duruşu, yapıtlarından çok; yazılarında, Akademi’de müdürlük yaptığı sıralarda hazırladığı raporlarında, Akademi içindeki faaliyetlerinde, söylem ve diyaloglarında belirginleşir. Müdürlüğü süresince reformist, idealist bir tavır sergileyen Namık İsmail, Milli Eğitim Bakanlığı’na sunduğu raporda, Fransız eğitimci Jean Lahore’un “*şimdiye kadar kralların, asilzadelerin ve zenginlerin silahı olan sanatı demokratlaştırmak ve zidengi taşıyan bu kuvveti ta uzak köylere göndermek lazımdır. “Herkes için sanat” işte demokratik sanat şiarı (Belgi). Fakat halka sanatı sevdirmek yine mektepten ve çocuktan başlamakla mümkündür*” sözlerini alıntılıyarak sanatın toplumsal işlevine vurgu yapmış, bu görüşünü her fırsatta dile getirmiştir.

Namık İsmail, Atatürk ilkelerine inanan ve bu ilkeleri kararlılıkla uygulayan, “halkçı” görüşleriyle bilinen bir ressamdır (Madra, 1981: 11; Güner, 2014: 60). II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte özellikle edebiyatta belirginleşen halka yönelim, Türk ulusalcılığının da başat söylemlerinden biridir. Söz konusu yıllarda *Türk Yurdu*, *Halka Doğru* çevrelerinde oluşturulan halkçı hareket, köylüleri, çiftçileri, esnaf ve işçileri ifade ederken, Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Anadolu’daki “orta sınıfi” tanımlamaya başlamıştır. Halka yönelim hareketi, maddi tabanı olan, ekonomik çıkarlarla kültürel oluşumu aynı potada eritmeyi amaçlayan bir harekettir. İttihatçılar da halkçı olmuşlar,

Anadolu esnafıyla bütünleşerek, ulusçulukla halkçılığı eş güdümlü hale getirmişlerdir (aktaran Güner, 2014 : 62). Namık İsmail'e göre; sanatçı toplum için yaratan bir işçidir. Sosyalizm ve sanat üzerine kaleme aldığı metinlerde sanatın halkla içiçe olması gerektiğini, sanatçının para ve şöhretin esiri olmaktan kurtulup, sadece halka faydalı işlerde bulunması gerektiğine işaret etmiştir. Turgay Gönenç'in, *Ankara Kalesi* (1927) resminden dolayı sanatçı için yaptığı; “*Başkentli ünlü ressamlarımız da işlediler bu konuyu; ama geçekundu şenliklerinin arkasındaki çileli yaşam yerine, süslemeci lekelere yöneldiler. Namık İsmail ise yaşamın içine. Çünkü daha o günlerde geleceğin toplumunun sorunlarına, siyasasına ilginç yaklaşımları, düşünceleri vardı...*” biçimindeki değerlendirmede de konuya dikkat çekilmektedir (Gönenç, 1981, s. 6 – 8).

Görüldüğü üzere, çağdaş Türk resminin önemli isimlerinden birisi olan Namık İsmail, sanatçı kimliği kadar politik kimliği ve söylemleriyle de adından söz ettirmiş bir sanatçıdır.¹⁰ Eylemleri ve düşünceleriyle 60'lı 70'li yıllarda belirginleşen ilerici / demokrat / sosyalist sanatçı profilinin ilk örneklerinden birini oluşturan¹¹ Namık İsmail, dönemin ağır politik koşulları, kısa süren yaşamı nedeniyle politikada aktif olarak süreklilik gösterememiş, ancak “Sosyalizm ve Sanat” makalelerinde dile getirdiği görüşlerini her ortamda yaşatmaya ve savunmaya devam etmiştir. Öte yandan, sanatçının işçi sınıfı ile sanat arasında kurduğu bağ, çağdaş Türk sanat ortamında çok daha erken tarihlerde bu söylemlerin dile getirildiğinin önemli bir göstergesi olmuştur.

Kaynakça

- Akbulut, E. – Tunçay, M. (2012). *İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919 – 1926*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Akbulut, E. (2010). *Dr. Şefik Hüsnü Deymer, Yaşam Öyküsü, Vazife Yazıları*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Anonim (1974). Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası Programı. *İlke Aylık İnceleme Yorum Belge Dergisi*, (cilt 2), 7, 27 – 28.
- Anonim (1975). Kurtuluş. *Birikim: Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*, 5, 55 – 56.
- Arat, G.B. (2014). 1970 – 1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kültürel ve Sanatsal Ortam. E-Kitap, İstanbul: SALT Yayınları.
- Atılğan, G. (2010). *Sosyalist Soldan Kemalizme Olumlu Bakışlar (1920-1971): Nedenler, İmkânlar, Dönemler ve Bazı Sonuçlar*, Praksis. 21, 47-76.
- Batur, A. (1996). Art Nouveau Mimarlığı ve İstanbul. *Mimari Akımlar 1* (Yay. Sor. Onur Tunaşat) içinde (s.94–117), İstanbul: Yem Yayınları.
- Benlisoy, S. (2007). Türkiyeli Spartakistler ve Kurtuluş Dergisi. *Mete Tunçay'a Armağan* (Der. Mehmet Ö. Alkan, Tanıl Bora, Murat Koraltürk) içinde (s. 461 – 497). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berk, N. (1981). Ressam Namık İsmail. *Sanat Çevresi*, 34, 4 – 5.
- Cezar, M. (1983). Güzel Sanatlar Akademisi'nden 100. Yılıda Mimar Sinan Üniversitesi'ne. *Güzel Sanatlar Eğitiminde 100 Yıl* (Yay. Haz. Zeki Sönmez) içinde (s. 5 – 84). İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Basımevi.
- Çermikli, G. (2009). *Namık İsmail'in Yaşamı ve Sanatı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi,

10 Hilmi Ziya Ülken'in, “Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi” adlı kitabında, Türkiye’nin tarihi materyalizmle ilişkisini anlatırken, Namık İsmail’in adını anması, (Ülken, 1999 : 382), Türkiye Komünist Partisi üyelerinden Rasih Nuri İleri’nin anılarında; “*Yeniköy’deki evimizin duvarlarında, büyük dedem Abidin Paşa’nın Pavli Çağlıarı tarafından yapılmış portresi, Güzel Sanatlar Akademisi müdürü Namık İsmail’in birçok tablosu ve bazı resimleri bulunuyordu. Küçük amcam mühendis Sedat Nuri, büyük dayım Ali Dino ve dostları karikatürist Sedat Simavi, kalem, Cem ve diğer dergilerde karikatürler yayınlıyorlardı; en yakın dostları ise Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Partisi Genel Başkanı Namık İsmail’den başkası değildi*” biçiminde söz etmesi örnek verilebilir (İleri, 2010 : 7 – 9).

11 Bkz. Güler Bek Arat (2014). 1970 – 1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kültürel ve Sanatsal Ortam. E-Kitap, İstanbul: SALT Yayınları.

Ankara.

- Efe, A. (2005). Almanya’ya Verilen İkinci Demiryolu İmtiyazı: Hububat Hattı. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 18, 95 – 117.
- Erol T. (1992). Önsöz, *Namık İsmail* (Yay. Haz. Zeynep Rona) içinde (s. 9 – 13), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Gönenç, T. (1981). Namık İsmail’in Dört Resmi. *Sanat Çevresi*, 34, 6 – 8.
- Günay, İ. S. (1937). *İdeal Sanatkar Namık İsmail*, İstanbul: M. Babok Basımevi.
- Güner K. (2014). *Modern Türk Sanatının Doğuşu*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Gürtuna, S. (1994). *Namık İsmail 1914 Kuşağı İçindeki Yeri ve Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Güzel, Ş. (1985). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İşçi Hareketi ve Grevler. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi- 3* içinde (s. 803 – 830). İstanbul: İletişim Yayınları.
- İleri, R. N. (1975). Önsöz. *Kurtuluş Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi Organı Sosyalizmden Bahseder, İlim ve Sanat Mecmuası* içinde (s.9), İstanbul: Anadolu Yayınları.
- İleri, R. N. (2010). Koleksiyoncu Değilim. İleridekiler: İleri Koleksiyonu’ndan Bir Seçki içinde (s. 7 – 13), Ankara: Galeri Nev Yayını.
- İsmail, N. (1919). Sosyalizm ve Sanat. *Kurtuluş: Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi Organı, Sosyalizmden Bahseder, İlim ve Sanat Mecmuası*. 1, 10 – 13.
- Feridun, H. (1935). Değerli Bir Ressam ve İdareci: Namık İsmail. *7 Gün*, 110, 7 – 9.
- Kahraman, E. (2012). *Sosyalist Fırka Başkanı Ressam Namık İsmail*. <http://www.aydinlikgazete.com/yazarlar/ekrem-kahraman/15789-sosyalist-firka-baskani-ressam-namik-ismail.html> (son erişim tarihi 6 Şubat 2016)
- Kocabaş, S.(1988). *Pancermenizm’in “Şark’a Doğru” Politikası: Tarihte Türkler ve Almanlar*, İstanbul: Vatan Yayınları.
- Kurtuluş: Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi Organı, Sosyalizmden Bahseder, İlim ve Sanat Mecmuası* (1975). (Yay. Haz. Rasih Nuri İleri). İstanbul: Anadolu Yayınları.
- Madra, B. (1981). Plastik Sanatlarda Belgeleme ve Ressam Namık İsmail, *Sanat Çevresi*. 34, 10 – 12.
- Ortaylı, İ. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu* (9. bs.). İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Özyiğit, H. (2012). *1830 – 1920 Yılları Arasında Süreli Yayınlarda Türk Resim Sanatı Eleştirisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Rona, Z. (1992). *Namık İsmail*. Türk Ressamları Dizisi 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sayılgan, A. (1968). *Solun 94 Yılı (1871 – 1965)*, Ankara: Mars Matbaası.
- Sayılgan, A. (2009). *Türkiye’de Sol Hareketler* (5.bs). İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınevi.
- Sosyalizm ve Sanat – Ressam Namık İsmail. (2012). (Çev. Şafak Güneş Gökdoğan). *rh+artmagazine: Türkiye’nin Güzel Sanatlar Dergisi*, 90, 82 – 84.
- Şişmanov, D. (1978). *Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarih (1908 – 1965)*, (Yay. Haz. A. R. Zarakolu), İstanbul: Belge Yayınları.
- Tekin, Y. (2002). Türkiye’de İlk Sosyalist Hareket “İştirak Çevresi” nin Sosyalizm Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 57 – 4, 171 – 184.
- Tevetoğlu, F. (1967). *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910 – 1960)*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Tunaya, T. Z. (1998). *Türkiye’de Siyasal Partiler: Mütareke Dönemi–Cilt 2*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunçay, M. (2009). *Türkiye’de Sol Akımlar 1908 – 1925 – Cilt 1* (5. bs). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunçay, M. (1989). 1919 Berlin’inde 18 Türk Spartakisti, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*. 205, 16 – 22.
- Ülken, H. Z. (1999). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi* (6.bs). İstanbul : Ülken Yayınları.
- Yangın, İ. (2009). *Osmanlı’da Sosyalizm*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Almanya’da Spartakistler (1975). *Devrimler ve Karşı Devrimler Ansiklopedisi – 29* içinde (s. 673 – 696). (Yay. Haz. Hilmi Yavuz), İstanbul, Gelişim Yayınları.
- Yılmaz, N. (2013). Weimar Dönemi ve Öncesinde Meydana Gelen Siyasi Çekişmeler ve Ekonomik Krizlerin Alman Sosyal Demokrat Partisi Bağlamında Bir Değerlendirmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 15, 1, 73 – 87.